

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Att läsa ordboken baklänges. Om betydelse - utveckling hos partikelinledda fasta samman - sättningar och presentationen i SAOB	
Forfatter:	Pär Nilsson	
Kilde:	Nordiske Studier i Leksikografi 12, 2013, s. 353-369 Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Oslo 13.-16. august 2013	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi 2014

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Att läsa ordboken baklänges. Om betydelse- utveckling hos partikelinledda fasta samman- sättningar och presentationen i SAOB

Pär Nilsson

Volume 36 of the Swedish Academy's dictionary (SAOB) was finished in december 2012. The main part of this volume consists of the particles *under*, *upp*, *ur* and *ut*, and compounds with these words. Development of word meaning of particles differs in some respects from that of other words. This paper deals with development of word meaning for compounds with a particle as the first element, and different interpretations of SAOB:s system of description of such development.

1. Inledning och frågeställning

SAOB:s band 36, TYNGA – UTSUDDA, färdigställdes under slutet av 2012. Vid arbetet med detta band har alla på redaktionen på ett eller annat sätt varit sysselsatta med partiklarna UNDER, UPP, UR och UT och sammansättningar till dem. Ord som upptar mer än hälften av utrymmet i bandets spalter. En vanlig kommentar i mötet med läsaren är att SAOB-texten är svårforcerad och kompakt och besvärlig att tolka. Många kryptiska förkortningar och svårtolkade siffersystem ska tas hänsyn till och uttydas.

I mitt bidrag kommer jag att diskutera lite av snårigheten i SAOB, och förhoppningsvis tydliggöra innehållet lite grand. Jag kommer att analysera SAOB:s system att hos sammansatta ord hänvisa läsaren tillbaka till betydelsen hos sammansättningens förled såsom simplex. Härigenom vill jag förklara en ibland rätt så oklar grafisk struktur i ordboken. Samtidigt vill jag uppmärksamma hur partiklars betydelser utvecklas dels såsom simplex, dels som förled i sammansättning, och också diskutera hur dessa utvecklingsmönster representeras i SAOB.

2. Teoretisk bakgrund

Vid beskrivningen av partiklar och partikelverb har man traditionellt sett ofta fokuserat på grammatiken och de syntaktiska funktionerna. Partikelverbens semantiska utveckling från en betydelse till en annan har inte ägnats stor uppmärksamhet i litteraturen. Snarare har fokus riktats mot utvecklingen från simplexverbets betydelse till det sammansatta verbets betydelse: på vilket sätt skiljer sig betydelserna åt i sådana fall som *hämta* respektive *hämta ut* och *skriva* respektive *skriva upp*?

Vid jämförelser av det här slaget är den semantiska divergensen ofta marginell, och istället har olikheter i fråga om aktionsart och transitivitet mellan partikelkonstruktioner och simplexverb hamnat i förgrunden. Denna tradition kan spåras tillbaka till Adolf Noreens «Vårt språk» (1904), och bevaras bl.a. i en av den senaste tiden mest grundläggande analyser av

svenska partikelverb, Kerstin Noréns «Svenska partikelverbs semantik» (1996).

Svenska Akademiens Grammatik (SAG) lägger inte oväntat också stort fokus på funktionen vid beskrivningen av verbpartiklar. I avsnittet om partikelförbindelsernas betydelse (3:428–9) poängteras förvisso inledningsvis att «helhetens betydelse (*ofta*) ... något så när (*kan*) förstås på grundval av delarnas», men störst uppmärksamhet riktas ändå just mot aktionsart och det sammansatta verbets förhållande till simplex verbet i sådana jämförelser som exempelvis *brinna upp/ner* respektive *brinna* (s. 428).

Med målsättningen att förklara det som är generellt och absolut för hela gruppen partikelverb är det också förståeligt att en sådan svagt semantisk företeelse som aktionsart uppmärksammas i så hög grad – det är något som kan undersökas och beskrivas ord för ord. Men att detta fokus har större relevans för förklaringen av den grammatiska funktionen än för partikelverbens och de enskilda partiklarnas betydelse är inget djärvt påstående. Partiklar och partikelverb befinner sig i praktiken i gråzonen mellan grammatik och lexikon och detta kan ses som en möjlig förklaring till att de historiskt sett fått förhållandevis litet utrymme i litteraturen. Lexikonets status har också historiskt sett varit lägre än grammatikens, vilket även kan antas ha bidragit till det faktum att då partiklar och partikelförbindelser väl undersökts semantiskt, så har det grammatiska perspektivet ändå fått det sista ordet.

En mer betydelsefokuserad analys utförs däremot av Strzelecka (2003), där partiklarna och dess förbindelser undersöks utifrån ett kognitivt perspektiv. Analysen utgår ifrån människans sätt att tänka och conceptualisera, och betydelser och betydelseutveckling förklaras i termer av *perspektiv*, *metaforer* och *metonymer* (s. 15 f.). Istället för att söka efter de

gemensamma dragen för de partiklar och förbindelser som undersöks, analyseras begreppen utifrån sina egna förutsättningar, sina unika kontexter och också i förhållande till sina potentiella motsatser (*upp – ner, in – ut*)¹.

Vid beskrivningen av partiklar och partikelförbindelser, deras olika betydelser och betydelseutvecklingar – utifrån SAOB:s metod – är detta synsätt enligt min mening tilltalande och också förenligt med ordbokens grundsyn. Det är denna tolkning av begreppen som jag i det följande ansluter mig till vid analysen av partiklar och partikelkonstruktioner i SAOB.

3. SAOB:s hänvisningssystem och partiklars betydelseutveckling

Partiklar befinner sig alltså i skärningspunkten mellan grammatik och lexikon, och att de är semantiskt kontextberoende och osjälvständiga är ett välkänt faktum (jfr t.ex. SAG 3:417f. och Wessén 1965:109f.). Tillsammans med olika (typer av) verb antar och utvecklar de sina olika betydelser. SAOB:s utgångspunkt vid definitionen är följaktligen just partikeln i förbin-

---

1. Betydelseskillingen mellan *in* i ”gå in i ett rum”, och i ”borra in sina fingrar i någons arm”, kan i dessa termer förklaras av att man i det förra fallet har att göra med en prototypisk behållare (ett rum), och i det senare något som genom sin förändrade, något inbuktande form (en arm) i tanken fungerar som en (således mindre prototypisk) behållare (Strzeleckas 2003:159).

delse. I relation till (i första hand) verb beskrivs den enskilda partikeln med hjälp av flera olika exempel och talande belägg i definitionstexten såväl som genom språkproven.

En partikel kan, som andra ord, givetvis förekomma i en mängd olika kontexter och förbindelser och därmed generera och etablera en mängd olika betydelser. En etablerad och mer eller mindre klart avskiljbar betydelse presenteras i SAOB som ett eget *betydelsemoment*, med arabisk siffra. För adverbet UT exempelvis, den sista av de ovan nämnda partiklarna i bd 36, presenteras betydelserna i SAOB i 13 olika betydelsemoment (se vidare nedan).

Sammansättningar grupperas och presenteras i SAOB normalt utifrån den aktuella förleden i en särskild underavdelning inom artikeln, den s. k. *sammansättningsramsan*. Inom denna ramsa ansluts varje sammansättning i regel till aktuell betydelse hos förleden såsom simplex (då detta ord är polysemt) för att leda läsaren rätt. Med en siffra hänvisas läsaren till aktuellt betydelsemoment hos förleden. Rent praktiskt kan sådana hänvisningar utformas på två olika sätt. Antingen placeras siffran precis före sammansättningens efterled, eller också, vid flera olika betydelser hos sammansättningen, och då de kan hänföras till olika moment av förleden, i anslutning till varje enskild betydelse hos sammansättningen.

Exakt hur detta system fungerar är inte alldeles genomskingligt och lätt att förstå, och det har av den anledningen även uppmärksammats i tidigare sammanhang, bl. a. av Lundbladh (1992:55f) och Eaker (2006:50). En rimlig slutsats av vad momenthänvisningen faktiskt innebär, utifrån SAOB:s kronologiska och logiska tillvägagångssätt, där man tar sig från då till nu och från det enkla till det sammansatta, är att den förklarar sammansättningens bildningssätt, dvs. hur den aktuella betydelsen har uppstått. Denna tolkning kan exemplifieras med

hjälp av verbet TRYCKA som i SAOB presentas med bl. a. följande fyra betydelser, och med en utvecklingsgång för det enkla ordets betydelser som i exemplet illustreras av pilarna:

TRYCKA

↓ **1)** gm direkt kontakt utsätta (ngt l. ngn) för mer l. mindre
↓ stor kraft (l. tyngd l. vikt) ...

↓ **2)** förskjuta l. förflytta l. tvinga l. tränga (ngt l. ngn ngnstans
↓ (l. så l. så l. med visst resultat)) gm tryckande (i bet. **1**) ...

↓ **3)** trycka (i bet. **1** l. **2**) (ngt) mot ett underlag o. d. så att det
↓ uppstår ett avtryck l. märke o. d. ...

4) [eg. specialanv. av **3**, jfr motsv. anv. i mlt. o. t.] medelst tryckpress o. d. (låta) mångfaldiga (skrivet alster (ss. bok l. tidning o. d.) l. bild(verk) o. d. ...

Ordboksexempel (i)

Vid sammansättningar med TRYCKA som förled, t.ex. SAOB:s «TRYCK-(2)-PUMP» och «TRYCK-PRESS. till 4», förklarar hänvisningssystemet att betydelse 2 respektive 4 av uppslagsordet TRYCKA aktualiseras. Systemet verkar här bygga på en additiv princip och förutsätta en kronologisk tolkning: en viss betydelse av förleden + (en viss) betydelse av efterledet = sammansättningens betydelse.

Vid fall med partikel såsom förled i sammansättning fungerar emellertid inte SAOB:s modell för momenthänvisning lika bra, eller åtminstone inte den ovan angivna tolkningen av den. Beskrivningen av UT kan återigen tjäna som exempel, i ordboksexempel (ii) nedan återgiven i form av SAOB:s sammanfattande översikt.

UT, adv. *Översikt av betydelserna*

1) i fråga om riktning från ett (tänkt) centrum. **2**) i fråga om riktning från det inre av ett avgränsat område. **3**) i fråga om förflyttning av ngt som består av olika delar så att större avstånd mellan de olika delarna åstadkoms. **4**) i fråga om förflyttning som innebär att en del av ngt avlägsnas från detta. **5**) i fråga om handling l. skeende som har en startpunkt l. riktar sig från ngt l. mot ngt. **6**) i fråga om att ngt lämnar l. kommer från l. uppstår ur ngt annat. **7**) i fråga om (ekonomiska) transaktioner. **8**) i fråga om att ngn drabbas av ngt. **9**) i fråga om handling som berör skicket l. ordningen l. fullbordandet av ngt. **10**) i fråga om tid. **11**) i fråga om att ngt försvinner l. förbrukas l. dör bort; äv. i rent förstärkande anv. **12**) i rumslig bet., särsk. i fråga om befintlighet på en plats som är längre ut l. utanför en annan plats. **13**) i fråga om tillstånd l. belägenhet.

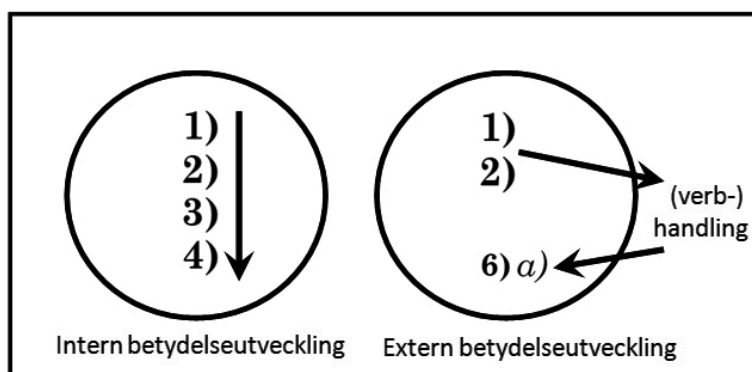
Ordboksexempel (ii)

SAOB:s beskrivning av **UT** tar sin utgångspunkt i två grundbetydelser, eller två prototypiska användningar, i moment **1** och **2**. Det är betydelsen som rör centralitetsbegreppet: ut från centrum (mot periferin), och betydelsen som behandlar behållarbegreppet: ut ur behållare. Härur kan sedan ett stort antal användningar, eller andra betydelser härledas och förklaras. Som exempel kan nämnas betydelser som: ut $\approx$ i ljuset eller offentligheten (**UT 6 a**), som exempelvis i förbindelsen *ropa ut*, ut $\approx$ transaktion (**UT 7**), som i *hyra ut*, eller ut $\approx$ bort (**UT 11**), som i *radera ut*.

Liksom vid verbet **TRYCKA** har betydelserna här utvecklas ur en mer eller mindre ursprunglig betydelse till en annan eller flera andra. Skillnaden här är dock att när betydelseutvecklingen hos **TRYCKA** har skett internt, inom ramen för begreppet självt så är motsvarande utveckling hos partikeln (i

detta fall UT) extern i förhållande till begreppet självt. Dvs. TRYCKA:s betydelse 1 i SAOB innehåller i sig så många semantiska komponenter att den i en metaforisk användning själv kan ge upphov till en ny betydelse. Riktningen ut ur behållare hos UT är däremot en semantiskt tunnare betydelse och kräver för att utvecklas till en ny betydelse tillskott av annat innehåll. För att ta sig från UT:s betydelse 2 till 6 a i SAOB (vilka uppges samhöriga) måste man således ta hjälp utifrån från en (verb)handling som inte rymms i begreppet självt. Och som nämdes tidigare tas då i själva definitionen användningar av begreppet i olika uttryck tillvara, som betonad partikel i de s. k. särskilda förbindelserna, eller såsom förled i sammansättningar.

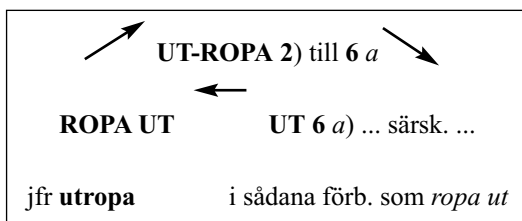
Figur 1: Intern och extern betydelseutveckling.

Tillbaka till sammansättningsramorna kan betydelsemoment 2 av UT-ROPA få exemplifiera SAOB:s hänvisningssystem:

UT-ROPA

2) till 6 a: (ropande l. ss. ett utrop) yttra (ngt); äv. ...
 offentligt meddela l. bekantgöra l. tillkännage (ngt) ...
 Ordboksexempel (iii)

Utifrån hänvisningsmodellen och de ovan anförda exemplena borde tolkningen således ge: UT-ROPA 2 är summan av UT 6 a + ROPA, vilket visst kan sägas förklara ordets betydelse, eller åtminstone hjälpa till att ringa in sammanhanget för läsaren. Men hänvisningarna förklarar knappast hur ordet bildats eller hur sammansättningens aktuella betydelse utvecklats – betydelsen som i SAOB anges som UT 6 a, beskrivs nämligen just utifrån «sådana förb(indelser) som ropa ut». Ur ett kronologiskt ordbildningsperspektiv har modellen i dessa fall ett lågt förklaringsvärde, och man kan också tala om cirkelresonemang i det här avseendet.

Figur 2: Exempel på cirkulärt hänvisningssystem i SAOB.

Rent grafiskt ser hänvisningarna i ramsorna likadana ut i sådana fall som TRYCK-PRESS (med intern utveckling) och i sådana som UT-ROPA (extern). I praktiken föreligger emellertid en principiell skillnad vad gäller tolkningen av dem. SAOB:s modell för hänvisning till betydelsemoment hos förleden ska alltså uppfattas delvis annorlunda i dessa båda fall.

I det förra fallet (den interna) anges att ordets betydelse är sammansatt av förleden i angiven betydelse + efterledens betydelse. Hänvisningen kan således i princip översättas med frasen «bildat till». I det senare fallet (den externa) får man göra en mer allmän tolkning. Sammansättningsens förled har här en viss anslutning (som inte nödvändigtvis har att göra med bildnings-sättet) till den angivna betydelsen. Hänvisningen meddelar i sådana fall snarast att man för att få utökad hjälp med förståelsen av sammansättningsens betydelse, också bör studera den betydelse som hänvisas till. I denna tolkning är hänvisningen i praktiken inne och tassar på definitionens domäner. Vid en sammansättning med något slag av definition borde en sådan upplysning dock te sig tämligen överflödig. Av definitionen som sådan kan man dra tillräckliga slutsatser för betydelsen hos sammansättningen och dess ingående leder. Ytterligare ett exempel får belysa detta faktum. Till betydelsemoment **6 a** hos UT hänförs även UT-BLÅSA moment **3**.

UT-BLÅSA

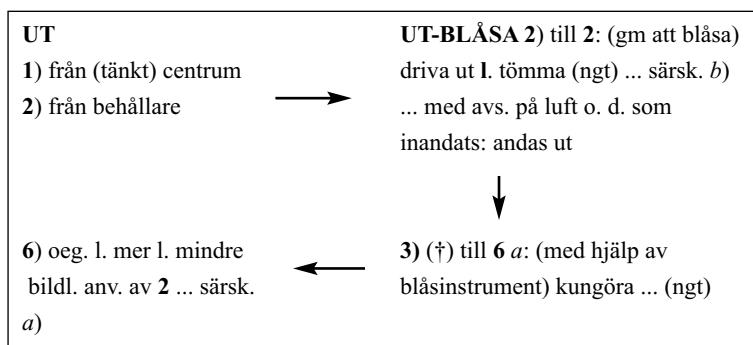
3 (†) till **6 a**: (med hjälp av blåsinstrument) kungöra l. tillkännage början av (ngt); äv. basunera ut; jfr **blåsa ut 7**.
Ordboksexempel (iv)

Vad sammansättningen betyder framgår med tydlighet av definitionen. Hur lederna förhåller sig till varandra, och var för sig betyder är också klart. Bilden eller metaforen av att med instrument blåsa ut en nyhet behöver nog inte förklaras ytterligare. Så vad tillför hänvisningen «till **6 a**» förståelsen av betydelsen? Vid exempel av den här typen, menar jag, ökar inte hänvisningen förståelsen för sammansättningen och dess betydelseutveckling och bildning. Däremot kan den sägas öka förståelsen för betydelse(utveckling)en hos det enskilda, simplexa

ordet, alltså hos förleden. Genom att hänvisa läsaren vidare till aktuellt betydelsemoment hos förleden får man exempel på användningar av betydelsen, och ökad förståelse för hur denna betydelse uppstått. Låt vara att det knappast är den information läsaren är ute efter när hon eller han slår upp en sammansättning i ordboken. Genom att följa flera sådana sammansättningar tillbaka till betydelsen hos förleden, får man en större bild av sammanhanget. Det är ett systematiskt sätt att öka förståelsen för betydelsen, men det sker så att säga baklänges. Likartade sammansättningar som UT-BASUNERA, UT-BLÅSA och UT-DUNDRÄ målar tillsammans med hjälp av hänvisningarna upp bilden av den användning och betydelse av UT som i SAOB återges i moment **6 a**, och hur den har utvecklats.

Momenthänvisningarna kan förklara hur ett utvecklingsmönster som **1, 2 → 6** hos UT i SAOB i praktiken äger rum; dvs. hur man via verbförbindelserna har tagit sig från **1** till **6**. En sådan extern betydelseförändring uppvisar alltså inte samma linjära utveckling som den interna (jfr ordboksexempel (i) ovan), och tolkad så här kan momenthänvisningen ses som en komplementär uppgift, den felande länken mellan två betydelser.

Om man går steget längre och undersöker utvecklingen hos den enskilda sammansättningens betydelser framträder en extra dimension. Med fortsatt fokus på sammansättningen UT-BLÅSA och dess redovisade betydelser i SAOB, visar det sig att det är på denna nivå som den bildliga eller metaforiska betydelseförändringen egentligen äger rum. Den förändring som nämns under simplexet UT, men som helt enkelt blir för komplicerad att förklara innebörden av där. Sammansättningarnas momenthänvisningar kan, tolkade som tillsammans utgörande ett system, hjälpa till att åskådliggöra detta förhållande.

Figur 3: Betydelseutveckling hos simplex partikel via användning i sammansättning.

Problematiskt vid fall som UT-BLÅSA är, som nämndes ovan, att läsaren som slår upp ordet i ordboken sannolikt inte är ute efter denna information. Är man nyfiken på utvecklingsförhållandena mellan sammansättningens olika betydelser skymmer snarast en hänvisning som (**6 a**) förhållandet att betydelse **2 b** hos UT-BLÅSA gett upphov till **3**, och man får istället intrycket att denna betydelse är bildad direkt till UT:s betydelse **6 a** utan påverkan från sammansättningens andra betydelser.

Att det finns en konflikt mellan en sammansättnings betydelseutveckling å ena sidan och anslutning till betydelsemoment hos förleden å den andra, är ett faktum och en prövning som SAOB-redaktörerna har fått ställas inför vid en mängd tillfällen. Det har därvid utvecklats ett antal metoder att ta sig runt problemet (momenthänvisningssystemet är alltså inte en tvingande regel för redaktören). Även om det normala för en redaktör är att följa hänvisningsmodellen, så kan man också i sammansättningsramorna stöta på exempel där man utgått ifrån sammansättningens egna betydelseutveckling på bekostnad av sådana hänvisningar.

UT-FLYTA

1) om vatten l. annan vätska (l. lättflytande massa): flyta ut
l. fram, strömma l. flöda ut l. ur l. från ngt.

2) i utvidgad l. mer l. mindre bildl. anv. av **1**; särsk.: utgå
(o. sprida sig), strömma ut; särsk. om pengar l. andra
tillgångar.

Ordboksexempel (v)

UT-FLYTA moment **2** i exemplet ovan visar hur man avstått från hänvisning till moment hos förleden och istället tagit utgångspunkt i sammansättningens ursprungliga eller egentliga betydelse. Ännu tydligare blir ett fokus på sammansättningens egna betydelseutveckling när ordet så att säga lyfts upp en nivå ur sammansättningsramsan och får bilda eget uppslagsord. Vid sådana egna huvuduppslagsord, *utbrutna sammansättningar* som de kallas på redaktionen, tillämpas inte heller hänvisningsmodellen. Det mest extrema tilltaget för att undgå konflikten mellan sammansättningens betydelseutveckling och momentanlutning till sammansättningens förled hittar man annars i sammansättningsramsan till adverbet IN, där modellen inte överhuvudtaget tillämpas.

För att göra bilden av partikelsammansättningarnas betydelseutveckling än mer komplex, och för att lyfta fram vad som trots allt kan motivera systemet med hänvisningar till förledsbetydelse i SAOB, bör också det faktum uppmärksammas, att de enskilda partiklarnas betydelser, vilka alltså utvecklats externt, också i högre eller lägre grad kan vara lexikaliserade (såsom enskilda element och inte enbart i förbindelser). Genom användning i de olika uttrycken, i sammansättningar och särskilda förbindelser, stelnar betydelsen hos partikeln och kan sedan sättas samman direkt med annat led (vanligen ett verb) efter mönster av liknande ord.

UT-RUTTEN

(11 (c)) (†) helt rутten l. förrutnad; förstörd av röta.

Ordboksexempel (vi)

Här fungerar hänvisningsmodellen utan konflikt, och tydligast blir denna företeelse vid sammansättningar som bara uppvisar en enda betydelse. Det är svårt att tänka sig en egentlig eller ursprunglig betydelse hos sammansättningen UT-RUTTEN här, som den aktuella betydelsen sedan utvecklats ifrån. Snarare har den uppkommit efter påverkan av liknande bildningar (t.ex. *utplåna, radera ut* osv.). Betydelsen kan således sägas utgöra en regelrätt sammansättning av förledens aktuella betydelse + efterledens dito.

Med dessa två möjligheter: att en partikelinledd sammansättnings betydelse antingen har utvecklats inom sammansättnings egen ram, eller också uppstått genom sammansättning av två redan befintliga betydelser till en ny, följer även en potential för betydelsen att höra hemma inom båda dessa kategorier samtidigt. Betydelsen kan ursprungligen ha utvecklats ur en annan och ha tydliga kopplingar till dit, och samtidigt genom lexikaliserad betydelse hos förleden (som ursprungligen uppstått bl. a. ur denna sammansättnings utvecklade betydelse) bildas av andra språkbrukare på nytt. Detta förhållande kan också anges i SAOB genom ett slags kompromiss. I fall som UT-PUMPA 2, i ordboksexempel (vii) nedan, ansluts betydelsen samtidigt till både förleden (UT) och till en egentlig eller ursprunglig, egen betydelse hos sammansättningen (UT-PUMPA 1). UT-PUMPA 2 antas alltså ha både sammansatt och internt utvecklad betydelse.

UT-PUMPA

1) gm pumpning avlägsna (vätska l. gas o. d. ur behållare l. utrymme o. d.) (jfr **pumpa ut 1**)

2) i mer l. mindre bildl. anv. av 1. särsk. [delvis med anslutning till **ut**, adv. **11 a**] i p. pf. i adjektivisk anv.: utmattad l. uttröttad l. slutkörd.

Ordboksexempel (vii)

Slutligen finns för den som analyserar partikelinledda sammansättningar fall där det är svårt eller omöjligt att avgöra om ursprunget är det ena eller det andra. SAOB bygger på ett citerat material, och att bedöma författarens avsikt i varje fall av ordanvändning är inte möjligt. I sådana fall finns även möjligheten för redaktören att redovisa tvetydighet genom en kompromiss av ovan angivet slag.

4. Sammanfattning

SAOB beskriver ord och vad de betyder ur ett historiskt perspektiv. Principen bygger på tanken om det självförklarande i att presentera information kronologiskt (med antydande uppgifter om ursprung, men) utan explicita kommentarer i övrigt. Tillvägagångssättet är präglad av de teoretiska ideal som rådde vid projektets början, men har också praktiskt, utrymmesbesparande syfte. Idag blir ordbokstexten ibland svårtolkad med

NILSSON

de olika implicita systemen och kryptiska formlerna för hänvisningar och olika samband. SAOB:s modell att beskriva en sammansättnings förhållande till aktuell betydelse hos förleden är ett sådant implicit system som inte alla gånger är helt lätt att tolka och som ibland även är missvisande.

Vi har sett att partikelinledda sammansättningar betar sig delvis annorlunda i förhållande till andra sammansättningar (inledda av verb eller substantiv) i fråga om bildningssätt och betydelseutveckling. SAOB:s hänvisningssystem för momentanslutning är emellertid detsamma i båda fallen. För partiklar genereras betydelseutveckling hos simplex i relationen med andra element, t. ex. efterleden i en fast sammansättning. Principen för denna utveckling har inte uppmärksamrats i vidare utsträckning i litteraturen. Med lite god vilja är det möjligt att nå också denna utvecklingsgång i SAOB, men då genom att följa hänvisningssystemet baklänges.

Litteratur

Ordböcker

SAOB (1898–) = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*. 1–. Lund.

Övrig litteratur

- Eaker, Birgit (2006): Historisk lexikografi i praktiken. Om momentordningen i SAOB. I: LexicoNordica 13, 41–54.*
- Lundbladh, Carl-Erik (1992): Handledning till Svenska Akademiens ordbok. Lund: Svenska Akademien & Norstedts.*
- Noreen, Adolf (1904): Vårt språk: nysvensk grammatik i utförlig framställning. Lund.*
- Norén, Kerstin (1996): Svenska partikelverbs semantik. (Nordistica Gothoburgensia 17. Acta Universitatis Gothoburgensis.) Göteborg.*
- SAG = U. Teleman, S. Hallberg & E. Andersson (1999): Svenska Akademiens Grammatik. Stockholm.*
- Strzelecka, Elżbieta (2003): Svenska partikelverb med in, ut, upp och ner. En semantisk studie ur kognitivt perspektiv. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 62) Uppsala.*
- Wessén, Elias (1965): Svensk språkhistoria 2. Ordbildningslära. Stockholm: Almqvist & Wiksell.*

Pär Nilsson
redaktör SAOB
Redaktionen för Svenska Akademiens ordbok
Dalbyvägen 2, 224 60 Lund
Par.Nilsson@svenskaakademien.se